

Learning Model to Create Conscious Mind Being a Citizenship of Youth in Pattani Province

Veerasak Boonyadit^{1*} Rewadi Krahamvong¹ Thaweesak Putsukee¹ and Methi Disawat¹

¹Thaksin University, Thailand

*Corresponding author. E-mail: verasak.boo@mcu.ac.th

ABSTRACT

This research article aims to: 1) examine the current problems in learning management for fostering civic consciousness among youth in Pattani Province, 2) explore effective approaches to learning management that promote civic consciousness, and 3) develop a suitable learning management model to instill civic values among youth in the province. This study employed a qualitative research methodology, with a case study approach. The target group consisted of 40 participants, including school administrators, teachers responsible for civic education, and parents of students from nine secondary schools under the Pattani Secondary Educational Service Area Office. The research instruments included semi-structured interviews, focus group discussions were conducted. Data were analyzed through content analysis and synthesized into key themes based on the research objectives. The findings revealed that: 1) youth in Pattani face several challenges, including a lack of social interaction skills, excessive engagement with digital technology, and a shortage of creative spaces for personal development and learning; 2) effective learning management should continuously utilize community-based approaches and promote collaboration among all sectors, including the development of creative and inclusive learning spaces for youth; and 3) the development of a civic education model should adhere to the principles of multiculturalism, nonviolence, and human rights. Activities grounded in real-life situations and local contexts enhance students' awareness of their responsibilities as "good citizens." Teachers should act as facilitators rather than mere instructors, integrating school curricula with community-based initiatives and developing learning tools that emphasize life skills, democracy, and moral values.

Keywords: Civic Consciousness, Learning Management, Youth in Pattani Province

รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี

วีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์^{1*} เรวดี กระโหมวงศ์¹ ทวีศักดิ์ พุฒสุขชี¹ และ เมธี ดิสวัสดิ์¹

¹มหาวิทยาลัยทักษิณ ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: verasak.boon@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี 2) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี 3) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกรณีศึกษา ผู้ให้ข้อมูลมีจำนวน 40 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูที่รับผิดชอบเรื่องการสร้างความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน ผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปัตตานี จาก 9 โรงเรียน เครื่องที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำมาสรุปเป็นประเด็นเพื่อตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ ผลการศึกษาพบว่า 1) สภาพปัญหาของเยาวชนในพื้นที่จังหวัดปัตตานีเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การขาดทักษะการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การใช้เวลาส่วนใหญ่กับสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และการขาดพื้นที่สร้างสรรค์ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง 2) แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี ควรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน รวมถึงการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของเยาวชน 3) ในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ควรยึดหลักพหุวัฒนธรรม สันติวิธี และสิทธิมนุษยชน ผ่านการจัดกิจกรรมที่ใช้สถานการณ์จริงและบริบทท้องถิ่นจะช่วยให้เยาวชนตระหนักถึงบทบาทความรับผิดชอบในฐานะ “พลเมืองดี” ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งควรส่งเสริมบทบาทครูในฐานะ “ผู้อำนวยความสะดวก” มากกว่า “ผู้สอน” บูรณาการหลักสูตรในโรงเรียนกับกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้ที่เน้นทักษะชีวิต ประชาธิปไตย และคุณธรรมจริยธรรม

คำสำคัญ: จิตสำนึกความเป็นพลเมือง, การจัดการเรียนรู้, เยาวชนจังหวัดปัตตานี

บทนำ

การพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่ดีและมีคุณภาพนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครอง โดยหนึ่งในกลไกสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวคือ “การศึกษา” ซึ่งเป็นเครื่องมือหลักในการเสริมสร้างและปลูกฝังเยาวชนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ อันจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถขับเคลื่อนประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาครัฐจะได้กำหนดนโยบาย กลยุทธ์ และแนวปฏิบัติเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีไว้ในเอกสารสำคัญของชาติ เช่น รัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระนั้น ปัญหาในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถนำความรู้ด้านพลเมืองไปใช้ในชีวิตจริงยังคงปรากฏอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาที่พบคือเยาวชนส่วนหนึ่งยังขาดความตระหนักในหน้าที่ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย การเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น รวมถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางสังคมและการเมืองอย่างมีวิจักษณ์ญาณ การขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์เหตุผล ทำให้ไม่สามารถรับมือหรือหาทางออกแก้ตนเองและประเทศชาติในยามเผชิญกับวิกฤตทางการเมืองหรือความขัดแย้งทางความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทิพย์พาพร ปัญญาแก้ว (2555) ได้เสนอว่า การพัฒนาเยาวชนให้มีจิตสำนึกพลเมืองควรเกิดขึ้นตั้งแต่เยาว์วัย ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างสงบสุข มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ เห็นคุณค่าของสิทธิ เสรีภาพ และความหลากหลายทางความคิด สอดคล้องกับแนวคิดของ เลิศพร อุดมพงษ์ (2562) ที่เสนอว่ารัฐบาลควรผลักดันพลเมืองศึกษาให้เป็นวาระแห่งชาติ โดยมุ่งเน้นให้เยาวชนกลายเป็นพลเมืองผู้มีความรับผิดชอบ (Responsible Citizen) ไม่เพียงแต่เป็นผู้กระตือรือร้นทางการเมือง (Active Citizen) เท่านั้น

ในทำนองเดียวกัน นิรมล ตูจินดา (2557) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรพลเมืองศึกษาในทศวรรษต่อไปว่า ควรออกแบบหลักสูตรที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณภาพ พัฒนาจริยธรรม และสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เชื่อมโยงกับบริบทของสังคมไทย อาเซียน และประชาคมโลก พร้อมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกความซื่อสัตย์ และความสามารถในการสื่อสารและคิดวิเคราะห์ ทั้งนี้ การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองไม่สามารถดำเนินการแยกขาดจากการพัฒนาทางสังคมและการเมืองได้ หากแต่ต้องเป็นกระบวนการบูรณาการที่เน้นให้เยาวชนเรียนรู้ เข้าใจ และมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในระบบประชาธิปไตย ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ อีกทั้ง กัลยาณี ทศพรทรงชัย และ สมพงษ์ จิตระดับ (2566) พบว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยแนวคิดชุมชนแห่งการสืบเสาะทางปรัชญาร่วมกับวิธีสอนแบบอภิปรายให้กับนักเรียน ทำให้นักเรียนมีความตระหนักรู้เรื่องความเป็นพลเมืองสูงขึ้นด้วย โดยเฉพาะในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เช่น จังหวัดปัตตานี ซึ่งมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะตัว อันประกอบด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวิถีชีวิต ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นของประเทศ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะถิ่น เพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในลักษณะที่เคารพในพหุวัฒนธรรม สนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และเสริมสร้างความเข้าใจในสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2565) อีกทั้ง พระครูปลัดสฤทธิจิตคุณ ชุมโคตร และวิทยา ทองดี (2568) ยังเสนอแนวทางการสอนศาสนาสำหรับครูสังคมศึกษา เพื่อส่งเสริมภาวะพลเมืองโลก โดยมุ่งเน้นไปที่กรอบการพัฒนาภาวะพลเมืองโลก คือ 1) การสร้างความรู้ความเข้าใจในความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม 2) การสอนทักษะการวิพากษ์จากจุดยืนที่มีอยู่สู่ความเชื่ออื่น ๆ และ 3) การสอนศาสนาเพื่อความเข้าใจคุณค่าและมีทัศนคติที่ดี การสอนสาระศาสนาสำหรับครูสังคมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างภาวะพลเมืองโลกที่ดีได้

จากเหตุผลและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ และนำไปพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม พร้อมนำไปทดลองใช้ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนาเยาวชนอย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกรณีตัวอย่าง (Case Study) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ใช้การสัมภาษณ์ (Interview) กับ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูที่รับผิดชอบเรื่องการสร้างความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาปัตตานี จำนวน 9 โรงเรียน ใช้การคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposeful Selection) จำนวน 27 คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญไว้ดังต่อไปนี้

1) ผู้บริหารสถานศึกษา ที่มีวุฒิการศึกษาในระดับไม่น้อยกว่าปริญญาโท สาขา การบริหารการศึกษา หรือมีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษา มีผลงานและมีประสบการณ์ เกี่ยวกับการบริหารงานในสถานศึกษา ไม่น้อยกว่า 4 ปี

2) ครูผู้สอนกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมีผลงานและมีประสบการณ์ เกี่ยวกับการบริหารงานในสถานศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี

3) ผู้ปกครองมีความรู้ ความเข้าใจภาษาไทย สามารถอ่านออก เขียนได้และ ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาที่มีคุณสมบัติหลากหลาย จำนวน 13 คน

กลุ่มที่ 2 ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับ ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาที่มีคุณสมบัติหลากหลาย ใช้การคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposeful Selection) จำนวน 13 คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญไว้ดังต่อไปนี้

1) ผู้บริหารสถานศึกษา ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาจากการสัมภาษณ์ (Interview) จำนวน 9 คน

2) ศึกษาในเทศก์ที่ดำรงตำแหน่งมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี มีวุฒิการศึกษาปริญญาโท มีวิทยฐานะไม่ต่ำกว่าชำนาญการพิเศษ รับผิดชอบงานด้านการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง และปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดปัตตานี จำนวน 3 คน

3) อาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่มีผลงานวิจัยด้านความเป็นพลเมือง จำนวน 1 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยได้ใช้แบบการสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อวิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการศึกษา การสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย แล้วนำมาयरร่างให้เป็นรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี ในขั้นตอนถัดไป

2.2 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยได้ใช้แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

3.1 การสัมภาษณ์ (Interview)

(1) ติดต่อ ทาบทามและนัดเวลา สัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และผู้ปกครองนักเรียน

(2) ผู้วิจัยขอหนังสือราชการเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลในการวิจัย ถึงสถานศึกษาของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย

(3) ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่นัดหมาย ผู้วิจัยเริ่มต้นการสัมภาษณ์โดยการแนะนำตัว บอกวัตถุประสงค์ และขออนุญาตบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ใช้เวลาประมาณ 1.30-2 ชั่วโมง ซึ่งถือว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการสัมภาษณ์ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับผู้ช่วยวิจัยมีหน้าที่ในการควบคุมการบันทึกเสียงและจดประเด็นสำคัญของการสัมภาษณ์

3.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

(1) ผู้วิจัยเตรียมผู้ช่วยวิจัย ทำหน้าที่จัดบันทึกการสนทนากลุ่มจำนวน 1 คน และทำหน้าที่ควบคุมการบันทึกเสียง จำนวน 1 คน

(2) การดำเนินการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus Group)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

4.1 การสัมภาษณ์ (Interview)

(1) ผู้วิจัยตรวจสอบความเรียบร้อยของบทสัมภาษณ์หลังการสัมภาษณ์ และถอดบทสนทนาจากเครื่องบันทึกเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคน

(2) ผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หาความคล้ายคลึงของประเด็นข้อมูลและหาความถี่ของข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์ แล้วนำมาสรุปเป็นประเด็นของสภาพการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของนักเรียน แนวทางการดำเนินงานเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของนักเรียน และลักษณะความเป็นพลเมืองที่โรงเรียนต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียนในจังหวัดปัตตานี

(3) ผู้วิจัยตรวจสอบประเด็นข้อมูลที่ได้กับกรอบแนวคิดการวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าประเด็นข้อมูลที่ได้มีความสมบูรณ์ ครบถ้วน โดยพิจารณาจากความอิ่มตัวของข้อมูล (Saturated Data) กล่าวคือ ความอิ่มตัวของข้อมูลสามารถพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นได้ข้อมูลครบถ้วนและไม่มีประเด็นใหม่เพิ่มเติมอีก และสามารถนำไปสรุปเป็นสภาพการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมือง แนวทางการดำเนินงานเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมือง และลักษณะความเป็นพลเมืองที่โรงเรียนต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียน แล้วนำไปสร้างเป็นร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

4.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

(1) ผู้วิจัยวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลหลังเสร็จสิ้นการสนทนากลุ่ม โดยการถอดเทปอย่างละเอียด และเปรียบเทียบกับการจดบันทึกการสนทนากลุ่ม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

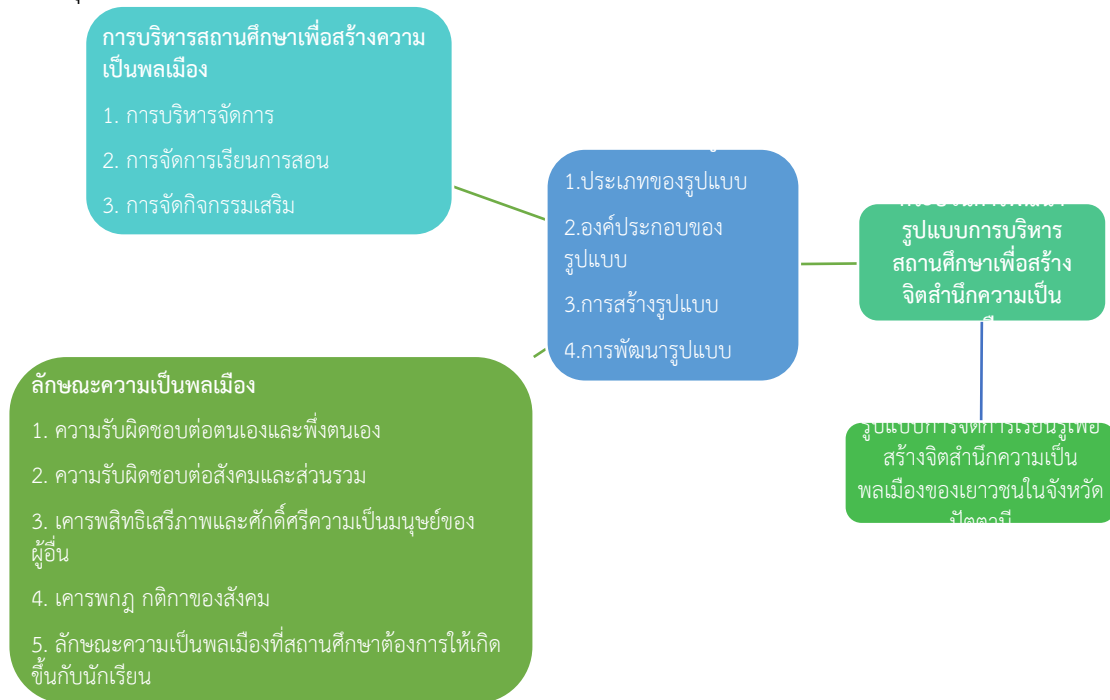
(2) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่วิเคราะห์มาประมวลและเรียบเรียงแล้วนำเสนอผลการสนทนากลุ่มในรูปความเรียงและตารางแสดงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ รวมทั้งข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของผู้ทรงคุณวุฒิ

(3) ผู้วิจัยปรับปรุงร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

(4) ผู้วิจัยนำร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีมาพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบ โดยการนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณา หลังจากนั้นทำการปรับปรุงร่างรูปแบบตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี สามารถสรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี

จากการศึกษาและเก็บข้อมูลพบว่า จังหวัดปัตตานีซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย มีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนาที่มีความเฉพาะตัว โดยประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม มีภาษามลายูถิ่นเป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับ ศาสนาอิสลามอย่างลึกซึ้ง ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมเหล่านี้ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้และรูปแบบการจัดการศึกษาในพื้นที่ ทำให้การส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองจำเป็นต้องดำเนินการอย่างรอบคอบและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น โดยที่สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี สามารถแบ่งออกเป็นประเด็นสำคัญต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) เยาวชนขาดพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับการเรียนรู้ เนื่องจากเยาวชนในพื้นที่จำนวนมากไม่มีพื้นที่หรือเวทีในการแสดงออก แสดงความคิดเห็น หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ส่งผลให้ขาดประสบการณ์ในการฝึกฝนบทบาทของพลเมืองและพฤติกรรมประชาธิปไตย

2) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในทางที่ไม่เกิดประโยชน์ ถึงแม้เยาวชนจะมีโอกาสเข้าถึงสื่อและเทคโนโลยีมากขึ้น แต่การใช้เวลาอยู่กับโซเชียลมีเดียโดยขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์ ทำให้เกิดการรับข้อมูลแบบผิด ๆ การหลีกเลี่ยงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ และการแยกตัวออกจากสังคม

3) บทบาทของครูยังคงเน้นการสอนแบบบรรยาย (Teacher-Centered) เนื่องจากครูจำนวนมากยังขาดการปรับเปลี่ยนบทบาทสู่ “ผู้อำนวยความสะดวก” (facilitator) และขาดเครื่องมือหรือแนวทางการสอนที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างจิตสำนึกพลเมือง

4) หลักสูตรและกิจกรรมยังขาดการบูรณาการกับบริบทท้องถิ่น เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ส่วนใหญ่ยังอิงตามหลักสูตรส่วนกลาง ขาดการเชื่อมโยงกับบริบทของชุมชน วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ และปัญหาจริงที่เยาวชนต้องเผชิญ จึงทำให้ผู้เรียนรู้สึกห่างเหินและไม่เห็นคุณค่าของบทบาทตนในฐานะพลเมือง

5) การมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่เป็นระบบ ถึงแม้บางโรงเรียนจะมีความพยายามบูรณาการชุมชนเข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้ แต่ยังขาดรูปแบบที่ชัดเจนและยั่งยืน อีกทั้งยังประสบปัญหาด้านทรัพยากร ความร่วมมือและความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรม

สรุปได้ว่า สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานีเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การขาดทักษะการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การใช้เวลาส่วนใหญ่กับสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และการขาดพื้นที่สร้างสรรค์ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาแนวคิดเรื่องพลเมือง ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง อีกทั้งยังมีความไม่ชัดเจนในเรื่องของพื้นที่หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนและสังคม

2. แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี

ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ (Interview) กับผู้บริหารสถานศึกษา ครูที่รับผิดชอบเรื่องการสร้างความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปัตตานี จำนวน 9 โรงเรียน ในเรื่องของการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชน ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา 1 กล่าวว่า “...โรงเรียนมีแผนปฏิบัติการที่ได้กำหนดโครงการที่สามารถนำไปสู่การสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียน เช่น โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ในโครงการจะประกอบด้วยกิจกรรมย่อย ๆ อีกหลายกิจกรรม เช่น กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมอบรมจริยธรรม ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้นำไปสู่การสร้างคนดีได้...” สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา 4 ที่กล่าวว่า “...เรามีกิจกรรมหลายกิจกรรมที่สามารถช่วยสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน เช่น กิจกรรมวันแม่ กิจกรรมวันพ่อ กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมต่อเนื่องที่เราจัดขึ้นทุกปีและมีการบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปี...” และผู้บริหารสถานศึกษา 7 ได้กล่าวว่า “...โรงเรียนมีกิจกรรมที่หลากหลายที่ช่วยเสริมสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนได้ เช่น กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมแนะแนว การกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมและปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน...” นอกจากนี้ ผู้บริหารสถานศึกษา 3 กล่าวว่า “...ในการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองตามที่ผู้วิจัยกล่าวถึง ก็มีกิจกรรมหลายกิจกรรมที่เราจัดขึ้นเพื่อช่วยสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับนักเรียน เช่น กิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ ทางโรงเรียนได้พานักเรียนไปเก็บขยะริมถนนภายในหมู่บ้าน กิจกรรมเดินรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด กิจกรรมปลูกต้นไม้...”

จะเห็นได้ว่าผู้บริหารสถานศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน ซึ่งแต่ละโรงเรียนก็จะเน้นกิจกรรมที่เป็นจุดเน้นของสถานศึกษา แต่มีเป้าหมายคือนักเรียนมีลักษณะความเป็นพลเมืองตามที่โรงเรียนต้องการ การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนให้สามารถนำหลักการและคุณค่าทางสังคมไปปรับใช้ในชีวิตจริง ผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม และการมีส่วนร่วมในชุมชน เช่น โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โครงการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย โครงการเศรษฐกิจพอเพียง โครงการโรงเรียนสีขาวปลอดยาเสพติดและอบายมุข โครงการชุมชนสัมพันธ์ โครงการโรงเรียนสุจริต โครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โครงการส่งเสริมสุขภาพ กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญของชาติ กิจกรรมแข่งขันกีฬา กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี โดยมีการจัดกิจกรรมทั้งในสถานศึกษาและร่วมกับองค์กรอื่นในชุมชน

ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง สถานศึกษามีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามความเหมาะสมและบริบทของโรงเรียน โดยครู 1 ได้อธิบายว่า "...การจัดการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในโรงเรียนทำอยู่ 2 วิธี คือ หนึ่งการกำหนดเป็นวิชาเพิ่มเติมที่สอนทุกชั้นเรียน จำนวน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ส่วนมากครูประจำชั้นเป็นผู้สอน และวิธีการที่สองเป็นการบูรณาการในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยครูประจำแต่ละวิชาจะบูรณาการเอง..." และครู 3 กล่าวว่า "...โรงเรียนมีการจัดการเรียนที่เสริมสร้างความเป็นพลเมือง ลำดับแรกคือกำหนดเป็นวิชาเพิ่มเติม คือวิชาหน้าที่พลเมือง จำนวน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยสพฐ. มีหนังสือสั่งการให้โรงเรียนกำหนดเป็นวิชาเพิ่มเติมและโรงเรียนก็ได้กำหนดเป็นวิชาเพิ่มเติมตั้งแต่มีหนังสือสั่งการลงมา และต่อมาก็มีหนังสือสั่งการว่าให้โรงเรียนสอนวิชาหน้าที่พลเมืองที่เน้นลงมือปฏิบัติจริง เน้นกระบวนการคิดแก้ปัญหา มากกว่าการสอนบรรยายในห้องเรียน และวิธีที่สองที่โรงเรียนทำก็คือ การสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในสาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยครูที่สอนวิชาสังคมเป็นผู้สอนโดยบูรณาการกับทุกสาระการเรียนรู้..." สำหรับครู 5 ได้กล่าวว่า "...โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองของนักเรียน คือ การบูรณาการในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยหัวหน้าวิชาการกำหนดให้ครูผู้สอนทุกคนบูรณาการหน้าที่พลเมืองในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระและได้กำหนดในแผนการจัดการเรียนรู้ด้วย..."

สรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง สถานศึกษาในจังหวัดปัตตานีมีแนวทางการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน โดยใช้ 2 วิธีหลัก ได้แก่ 1) การจัดให้เป็นวิชาเพิ่มเติม โรงเรียนจัดสอน วิชาหน้าที่พลเมือง เป็นรายวิชาเพิ่มเติม จำนวน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ครูประจำชั้นหรือครูที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้สอน ดำเนินการตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีแนวทางพัฒนาให้เน้นการ ลงมือปฏิบัติจริง และ กระบวนการคิดแก้ปัญหา มากกว่าการสอนแบบบรรยาย 2) การบูรณาการในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ คุณลักษณะของพลเมืองที่ดีถูกนำไปแทรกอยู่ใน ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีการบูรณาการโดยเฉพาะในสาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม หัวหน้าฝ่ายวิชาการมีบทบาทในการกำหนดแนวทางให้ครูทุกกลุ่มสาระบูรณาการเรื่องความเป็นพลเมืองเข้ากับการสอน มีการระบุเนื้อหาเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองในแผนการจัดการเรียนรู้ของแต่ละวิชา แนวทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ผ่านทั้งการเรียนการสอนในห้องเรียนและการบูรณาการในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

และเรื่องของการนิเทศ กำกับ และติดตามการดำเนินการสร้างความเป็นพลเมือง เมื่อสถานศึกษามีการจัดกิจกรรมที่สร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยผู้บริหารสถานศึกษาและหรือครูคนใดคนหนึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาได้มอบหมายให้ทำหน้าที่แทน จะทำหน้าที่ในการกำกับ ติดตามผลการดำเนินงานการจัดกิจกรรมที่กำหนดขึ้น และผู้รับผิดชอบกิจกรรมจะต้องมีการรายงานผลการดำเนินการจัดกิจกรรมเป็นระยะ ๆ เพื่อรายงานความก้าวหน้าของการดำเนินงานให้ผู้บริหารสถานศึกษาทราบ และทุกกิจกรรมที่สถานศึกษาดำเนินการจะต้องมีการสรุปรายงานผลการดำเนินงานให้ผู้บริหารสถานศึกษาทราบ ดังที่ ครู 6 กล่าวว่า "...โรงเรียนมีโครงการนิเทศในทุก ๆ งาน โดยผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้ทำทบทวนในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน การดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ครูเกิดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน และทำให้ผู้อำนวยการโรงเรียนได้ทราบถึงปัญหาในการดำเนินงานต่าง ๆ ในโรงเรียน..." สอดคล้องกับครู 9 ที่กล่าวว่า "...การนิเทศของโรงเรียนโดยผู้บริหาร บางครั้งก็ผู้ที่ผู้บริหารมอบหมายให้มาติดตามในเรื่องของการจัดการสอนในห้องเรียน บรรยากาศในห้องเรียน และเรื่องโครงการต่าง ๆ ที่ครูที่รับผิดชอบดำเนินไปแล้วเพื่อติดตามความก้าวหน้าและปัญหา ในเรื่องการสอนเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองนี้ ผู้บริหารมีการติดตามในที่ประชุมด้วย เพื่อให้โรงเรียนมีการสอดแทรกกิจกรรมที่สร้างความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนด้วย..." และครู 7 ได้กล่าวว่า "...ผู้บริหารมีการนิเทศในเรื่องของการจัดการ

เรียนการสอนในสาระเพิ่มเติมวิชาหน้าที่พลเมือง เนื่องจากการสั่งการให้มีการจัดกิจกรรมที่เน้นกระบวนการแก้ปัญหา ไม่เน้นการสอนบรรยายในห้องเรียน ให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมให้มาก ๆ...” นอกจากนั้นผู้บริหารสถานศึกษา 8 ได้กล่าวว่า “...โรงเรียนมีคณะกรรมการนิเทศภายในจะทำหน้าที่ทั้งนิเทศการเรียนการสอนและนิเทศการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน ในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน เพราะเขาเน้นให้นักเรียนลงมือปฏิบัติให้มาก...”

ซึ่งสถานศึกษามีระบบ การนิเทศ กำกับ และติดตามผล การดำเนินการสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวทางดังนี้ บทบาทของผู้บริหารและผู้ได้รับมอบหมาย ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการนิเทศ ติดตาม และกำกับดูแลการดำเนินงาน กรณีที่ผู้บริหารไม่สามารถดำเนินการเอง อาจมอบหมายให้ครูที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่แทน ทุกกิจกรรมต้องมีการ รายงานผลเป็นระยะ เพื่อให้ผู้บริหารทราบถึงความก้าวหน้าและปัญหาที่เกิดขึ้น กระบวนการนิเทศและติดตามผล มีการนิเทศทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน และการดำเนินกิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นพลเมือง นิเทศการเรียนการสอนผู้บริหารหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจะเข้าตรวจสอบการสอนในห้องเรียน รวมถึงบรรยากาศการเรียนการสอนมีการติดตามการดำเนินการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง และเน้นให้ ปรับรูปแบบการสอน ไปสู่กระบวนการที่ให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติมากขึ้น นิเทศกิจกรรมเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตรวจสอบการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมจิตอาสา และกิจกรรมวันสำคัญมีการติดตามในที่ประชุมโรงเรียน เพื่อให้มั่นใจว่ากิจกรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของนักเรียน บทบาทของคณะกรรมการนิเทศภายในโรงเรียนบางแห่งมี คณะกรรมการนิเทศภายใน ที่ทำหน้าที่ติดตามและประเมินทั้งการเรียนการสอนและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ ลงมือปฏิบัติมากกว่าการเรียนแบบทฤษฎี โดยสรุประบบนิเทศ กำกับ และติดตามผลของสถานศึกษาช่วยให้การจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองมีความต่อเนื่องและเป็นไปตามนโยบายของโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สรุปได้ว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี ควรใช้แบบชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning) เพื่อให้เยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เกิดการพัฒนาทักษะทางด้านการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในชุมชน

3. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี

ผู้วิจัยได้ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษา ในเรื่องของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี ผลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานีว่า “ควรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน รวมถึงการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของเยาวชน” โดยที่แนวทางการจัดการเรียนรู้ควรใช้แบบชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอนตามวงจร PDCA ดังนี้

ภาพที่ 2 แนวทางการจัดการเรียนรู้ครูใช้แบบชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning)

1) Plan (วางแผน) คือ ให้นักศึกษาและชุมชนร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาและวางแผนการดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน

2) Do (ปฏิบัติ) คือ การดำเนินกิจกรรมที่วางแผนไว้ เช่น การจัดอบรม การผลิตสื่อ หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรในชุมชน

3) Check (ตรวจสอบ) คือ การประเมินผลการดำเนินกิจกรรมและรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนเพื่อปรับปรุงการดำเนินงาน และ

4) Act (ปรับปรุง) คือ การนำผลการประเมินมาปรับปรุงกิจกรรมให้เหมาะสมและยั่งยืนยิ่งขึ้น

ซึ่งถ้าหากทางสถานศึกษาได้ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนวงจร PDCA ดังกล่าว จะช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชน เพื่อให้เยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์จริง พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม อีกทั้งยังมีพื้นที่สร้างสรรค์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของเยาวชน

สรุปได้ว่า ในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ควรยึดหลักพหุวัฒนธรรม สันติวิธี และสิทธิมนุษยชน ผ่านการจัดกิจกรรมที่ใช้สถานการณ์จริงและบริบทท้องถิ่นจะช่วยให้เยาวชนตระหนักถึงบทบาทความรับผิดชอบในฐานะ “พลเมืองดี” ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งควรส่งเสริมบทบาทครูในฐานะ “ผู้อำนวยความสะดวก” มากกว่า “ผู้สอน” บูรณาการหลักสูตรในโรงเรียนกับกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้ที่เน้นทักษะชีวิต ประชาธิปไตย และคุณธรรมจริยธรรม

อภิปรายผล

ในการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชน ในจังหวัดปัตตานี พบว่า สภาพปัญหาในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองจากข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเยาวชน ในจังหวัดปัตตานีที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาแนวคิด

เรื่องพลเมือง ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเองยังไม่ชัดเจน เนื่องจากการขาดพื้นที่หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนและสังคม (สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, 2560) นอกจากนี้สภาพปัญหาสำคัญของการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี คือ 1) การขาด “พื้นที่สร้างสรรค์” ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนา และมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะอย่างมีความหมาย เยาวชนจำนวนมากไม่มีโอกาสเข้าถึงพื้นที่ที่เปิดกว้างสำหรับการฝึกฝนทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ส่งผลให้ขาดความตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองของสังคมประชาธิปไตย พื้นที่สร้างสรรค์ในการเรียนรู้มีได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน หากแต่หมายรวมถึงพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ชุมชน ศูนย์เยาวชน ห้องสมุด หรือแม้แต่กิจกรรมที่จัดขึ้นนอกเวลาเรียน ซึ่งเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเยาวชนกับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ทั้งนี้ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กลับพบว่าโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่เหล่านี้ยังมีอยู่อย่างจำกัด อันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปราะบาง ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความปลอดภัย และข้อจำกัดด้านงบประมาณหรือการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2565) 2) การจัดการเรียนรู้ที่มุ่งสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองจึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ในระดับโรงเรียนและชุมชน โดยสนับสนุนกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ลงมือทำ และสะท้อนผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมถึงส่งเสริมให้พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดและเคารพความแตกต่าง แม้ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้ ทักษะทางสังคม และการตระหนักรู้ทางพลเมืองในศตวรรษที่ 21 แต่ในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดปัตตานี พบว่าเยาวชนจำนวนมากไม่เลือกใช้เทคโนโลยีโดยขาดการกลั่นกรองขาดเป้าหมาย และขาดการดูแลจากครอบครัวหรือสถานศึกษา ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการใช้สื่อที่ไม่สร้างสรรค์ เช่น การเสพข่าวปลอม การใช้โซเชียลมีเดียเพื่อความบันเทิงเป็นหลัก หรือการแสดงความคิดเห็นที่ขาดความรับผิดชอบในสื่อสาธารณะ (อิสมาแอ หะยีอาแว, 2561) นอกจากนี้ ยังพบว่าเยาวชนในพื้นที่จำนวนหนึ่งไม่มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณ หรือที่เรียกว่า “พลเมืองดิจิทัล” (Digital Citizenship) ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่มุ่งพัฒนาเยาวชนให้สามารถใช้เทคโนโลยีในการแสดงออกอย่างมีจริยธรรม รับผิดชอบ และสร้างผลกระทบในทางบวกต่อสังคม (Ribble, 2012) การขาดทักษะดังกล่าวส่งผลให้เทคโนโลยีที่ควรเป็น “เครื่องมือพัฒนา” กลับกลายเป็น “อุปสรรคในการเรียนรู้และการเติบโต” ของเยาวชนในด้านความเป็นพลเมือง 3) ในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดปัตตานี ยังพบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้จำนวนไม่น้อยยังคงยึดแนวทางแบบครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher-Centered) ซึ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้จากครูสู่ผู้เรียนผ่านการบรรยาย การท่องจำ และการประเมินผลด้วยข้อสอบปลายภาคหรือแบบทดสอบมาตรฐาน ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดการพัฒนาพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563) รูปแบบการเรียนการสอนแบบบรรยายนี้ส่งผลให้เยาวชนมีบทบาทเพียง “ผู้รับสาร” ขาดการตั้งคำถาม การคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมในชั้นเรียน และไม่สามารถเชื่อมโยงบทเรียนกับบริบทของตนเองหรือชุมชนได้ จึงไม่เอื้อต่อการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และการเรียนรู้ร่วมกันในสถานการณ์จริง (Freire, 1970) นอกจากนี้ การเน้นการสอนแบบบรรยายยังจำกัดบทบาทของครูให้เป็นเพียง “ผู้ถ่ายทอดความรู้” มากกว่า “ผู้อำนวยความสะดวก” (Facilitator) ซึ่งควรเป็นบทบาทหลักของครูในกระบวนการสร้างพลเมืองตามแนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้ (Constructivism) ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านการลงมือทำ การอภิปราย การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning) และการแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริง (Thomas, 2000) 4) การที่หลักสูตรและกิจกรรมในสถานศึกษายังขาดการเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนา ความไม่เชื่อมโยงระหว่างหลักสูตรกับชีวิตของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนขาดความรู้สึกรักเป็นเจ้าของในเนื้อหาการเรียนรู้ และไม่สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงหรือชุมชนของตนได้ (วสันต์ สารสุข, 2560) ในหลายโรงเรียนของจังหวัดปัตตานียังคงมีการนำกิจกรรมที่จัดขึ้นตามแบบแผนกลางของกระทรวงศึกษาธิการมาใช้ โดยไม่ได้ปรับให้สอดคล้องกับบริบทของ

ชุมชนลุ่มสลิมหรือประเด็นสังคมในท้องถิ่น เช่น ปัญหาความขัดแย้ง ความหลากหลายทางศาสนา หรือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ส่งผลให้กิจกรรมดังกล่าวไม่สามารถสร้างความหมายหรือกระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, 2562) 5) แม้ว่าจะมีการกล่าวถึง “การมีส่วนร่วมของชุมชน” ในแผนพัฒนาการศึกษาและนโยบายด้านการพัฒนาพลเมืองอย่างต่อเนื่อง แต่ในทางปฏิบัติ พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาในจังหวัดปัตตานียังไม่เป็นระบบและยั่งยืน ชุมชนมักถูกเชิญให้มีบทบาทเฉพาะกิจ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษ หรือเป็นวิทยากรในงานบางครั้ง โดยไม่ได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นวางแผน ออกแบบกิจกรรม หรือประเมินผล การเรียนรู้ร่วมกับครูและโรงเรียน (จรัส สุวรรณมาลา, 2562) ดังนั้นลักษณะการมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์ (Tokenism) ที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับบทบาทของชุมชนในการพัฒนาเยาวชน ในขณะที่แนวคิดเรื่อง “การศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมือง” (Civic Education) ได้เน้นว่าชุมชนไม่ใช่เพียงผู้สนับสนุนภายนอก แต่ควรเป็น “พื้นที่การเรียนรู้ร่วม” ที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์ตรงของผู้เรียนในสภาพจริงของสังคม และเป็นผู้มีบทบาทร่วมในการปลูกฝังคุณค่าและความรับผิดชอบทางสังคมให้กับเยาวชน (OECD, 2018)

ในการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในบริบทของจังหวัดปัตตานีควรยึดหลักการเรียนรู้แบบบูรณาการ (integrated learning) และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง (experiential learning) โดยการเชื่อมโยงโรงเรียน ชุมชน และภาครัฐในการจัดกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชน (Kolb, 1984; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) โดยการใช้กิจกรรมที่เน้นความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม เช่น การเสวนาร่วมกับผู้นำศาสนา และกิจกรรมพัฒนาชุมชนร่วมกัน ช่วยลดอคติและเสริมสร้างความสามัคคี (Banks, 2008) ซึ่งพบว่าเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา “จิตสำนึกต่อส่วนรวม” และทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม อีกทั้งยังพบว่าประเด็นความยั่งยืนในการจัดการเรียนรู้ เป็นปัจจัยความสำเร็จของแนวทางการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนเมื่อมีการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ผู้นำชุมชน หรือผู้ประกอบการ (UNESCO, 2015) และควรมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่องเพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมและทัศนคติของเยาวชน (Bryk et al., 2010) สำหรับจังหวัดปัตตานี ซึ่งมีบริบทเฉพาะทั้งทางศาสนา วัฒนธรรม และโครงสร้างชุมชน การมีส่วนร่วมของผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน และองค์กรภาคประชาสังคมเป็นสิ่งจำเป็นในการออกแบบการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับคุณค่าท้องถิ่นอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ โรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่มีระบบกลไกที่ชัดเจนในการเชื่อมโยงกับภาคีชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดประชุมร่วมในการออกแบบแผนกิจกรรม การมีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ปกครองและชุมชน หรือการสร้างพื้นที่กลางระหว่างโรงเรียนและชุมชน (นฤมล บุญสนอง, 2561) ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบควรอยู่บนฐานของความสัมพันธ์แบบ “หุ้นส่วน” (Partnership) ที่มีการสื่อสารอย่างสม่ำเสมอ มีกลไกร่วมวางแผน ดำเนินงาน และประเมินผล โดยมองเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อให้การปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นได้ทั้งในและนอกห้องเรียนอย่างแท้จริงสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในเยาวชนจังหวัดปัตตานีควรเน้นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและบริบทของพื้นที่ มีการส่งเสริมความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และสนับสนุนให้เยาวชนมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนและครอบคลุม

ในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี ซึ่งมีความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ นั้น พบว่า ควรยึดหลักพหุวัฒนธรรม สันติวิธี และสิทธิมนุษยชน ผ่านการจัดกิจกรรมที่ใช้สถานการณ์จริงและบริบทท้องถิ่นจะช่วยให้เยาวชนตระหนักถึงบทบาทความรับผิดชอบในฐานะ “พลเมืองดี” ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งควรส่งเสริมบทบาทครูในฐานะ “ผู้อำนวยความสะดวก” มากกว่า “ผู้สอน” บูรณาการหลักสูตรในโรงเรียนกับกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้ที่เน้นทักษะชีวิต ประชาธิปไตย และคุณธรรมจริยธรรม เนื่องจากความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้กับบริบทท้องถิ่น ในรูปแบบที่พัฒนาขึ้นเน้นการเรียนรู้แบบองค์รวม (holistic learning) และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่าง

แท้จริง จะช่วยลดช่องว่างระหว่างโรงเรียนและชุมชน และส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของในหมู่เยาวชนในพื้นที่ การจัดกิจกรรมที่ให้เยาวชนลงพื้นที่และมีบทบาทในโครงการจิตอาสาหรือพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Kolb (1984) ที่ชี้ว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะเกิดจากการปฏิบัติจริงและการสะท้อนกลับ โดยการสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานีที่มีทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิม การจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้แลกเปลี่ยนความคิดและทำกิจกรรมร่วมกันจากต่างวัฒนธรรม ช่วยลดอคติและสร้างจิตสำนึกของพลเมืองที่เคารพในความแตกต่างอย่างมีความหมาย สอดคล้องกับแนวคิดของ Banks (2008) ที่เห็นว่า “การศึกษาพลเมืองในสังคมพหุวัฒนธรรมต้องส่งเสริมการเข้าใจและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” อีกทั้งใช้การบูรณาการเทคโนโลยีและการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น สื่อมัลติมีเดีย การเรียนออนไลน์ และแพลตฟอร์มสะท้อนผล มีส่วนช่วยให้เยาวชนเข้าถึงความรู้ได้ง่ายขึ้นและสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมชุมชนและครูผู้สอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนแนวทางของ UNESCO (2015) ที่เสนอว่า การศึกษาพลเมืองยุคใหม่ควรพัฒนาโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับยุคสมัย จะทำให้ผลลัพธ์ของรูปแบบต่อพฤติกรรมและทัศนคติของเยาวชนที่พัฒนาขึ้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับพฤติกรรม เช่น การแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคม การเคารพผู้อื่น และการมีทักษะการทำงานเป็นทีม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ดีขึ้นต่อความหลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Bryk et al. (2010) ที่เน้นการประเมินการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมจากการปฏิบัติจริง รวมไปถึงการรับฟังเสียงสะท้อนจากครู นักเรียน ผู้นำชุมชน และการรับรองจากหน่วยงานการศึกษาท้องถิ่น แสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนานั้นได้รับการยอมรับในระดับหนึ่งและมีศักยภาพในการนำไปปรับใช้ในบริบทอื่น ๆ ได้ หากมีการปรับตามความเหมาะสม สรุปได้ว่าการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานีที่ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องมีความเข้าใจลึกซึ้งในบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง การสนับสนุนจากชุมชน และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการติดตามและปรับปรุงรูปแบบอย่างต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืน อีกทั้ง ปญญิศา เข้มงาน และคณะ (2567) ศึกษาหาวิทยาลัยกับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลก: กรณีศึกษาโครงการเสริมสร้างศักยภาพนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์สุสากุล พบว่า นิสิตผู้เข้าร่วมโครงการทุกรายเกิดการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลกทั้งทางด้านความรู้และความเข้าใจ ทักษะ และ ทัศนคติ ทั้งนี้เป็นเพราะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเปิดรับประสบการณ์ใหม่ของนิสิตในสถาบันคู่สัญญาแต่ละประเทศมีความแตกต่างหลากหลาย และยังได้เสนอแนะว่า มหาวิทยาลัยและทางคณะสังคมศาสตร์ควรมีการนำกรอบแนวคิดความเป็นพลเมืองโลกไปบูรณาการร่วมกับหลักสูตรการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้นิสิตมีความรู้และความเข้าใจในความเป็นพลเมืองโลกยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี มีหลักการพื้นฐานของรูปแบบประกอบไปด้วย 1) ยึดแนวคิดการเรียนรู้แบบองค์รวม 2) เคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา 3) เน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชนและชุมชนอย่างแท้จริง และ 4) ใช้ประสบการณ์จริงในพื้นที่เป็นฐานของการเรียนรู้ โดยที่โครงสร้างของรูปแบบ ประกอบไปด้วย 1) ขั้นตอนเตรียมการศึกษาริบทและปัญหาของชุมชน ประเมินจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชน และสร้างเครือข่ายกับครู ผู้นำชุมชน หน่วยงานรัฐ 2) ขั้นตอนดำเนินการเรียนรู้ (3 กิจกรรมหลัก) คือ กิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ กิจกรรมปฏิบัติจริง และกิจกรรมสะท้อนผล เป็นต้น ในส่วนขั้นตอนติดตามและประเมินผล ควรใช้การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และติดตามผลระยะยาวทั้งด้านพฤติกรรมและเจตคติ ซึ่งแนวทางการจัดกิจกรรมนั้น ประกอบไปด้วย 1) กิจกรรมบูรณาการในโรงเรียนและชุมชน 2) การใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ 3) การส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม และ 4) เวิร์กช็อปพัฒนาทักษะชีวิตและการคิดเชิงวิพากษ์ จะทำให้เยาวชนตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่ และบทบาทของตน มีเจตคติที่เปิดกว้างและอยู่ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมได้ เกิดเครือข่ายเยาวชนพลเมืองในพื้นที่ รวมไปถึงได้พัฒนาทักษะชีวิตและความเป็นผู้นำ

อย่างสร้างสรรค์ ที่สำคัญในการยืนยันรูปแบบ จะต้องผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับครู นักเรียน ชุมชน แล้วนำไปทดลองใช้ในโรงเรียน และปรับปรุงจากผลสะท้อน และควรมีการรับรองโดยหน่วยงานทางการศึกษาและวิชาการท้องถิ่น อีกทั้งควรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน รวมถึงการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของเยาวชน โดยที่แนวทางการจัดการเรียนรู้ควรใช้แบบชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 กระทรวงศึกษาธิการควรบรรจุแนวทางการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในหลักสูตรแกนกลาง โดยเฉพาะในรายวิชาสังคมศึกษา หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ควรเน้นการมีส่วนร่วมในชุมชนและการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงในพื้นที่

1.2 โรงเรียนในจังหวัดชายแดนใต้ ควรดำเนินกิจกรรมแบบบูรณาการกับชุมชนท้องถิ่น ผ่านการสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร และการพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและศาสนา

1.3 ควรจัดตั้งเครือข่าย “เยาวชนพลเมืองดี” ระดับจังหวัดและภาคใต้ เพื่อเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างการมีส่วนร่วมข้ามโรงเรียน ข้ามชุมชน

1.4 หน่วยงานปกครองท้องถิ่น และองค์กรศาสนา ควรเข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความร่วมมืออย่างแท้จริงและสร้างแรงจูงใจต่อเยาวชน

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาผลกระทบในระยะยาวของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ต่อพฤติกรรมเยาวชน เพื่อประเมินความยั่งยืนในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองและการนำไปใช้ในชีวิตจริง

2.2 ควรวิจัยเปรียบเทียบประสิทธิภาพของรูปแบบนี้ในบริบทจังหวัดอื่นที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น นราธิวาสหรือยะลา เพื่อดูความเหมาะสมในการขยายผลและปรับใช้ในแต่ละบริบท

2.3 ควรศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองและผู้นำศาสนาเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือจากภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของเยาวชน

2.4 ควรพัฒนาเครื่องมือหรือแพลตฟอร์มเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้พลเมืองในบริบทชายแดนใต้ เช่น แอปพลิเคชันแบบมีปฏิสัมพันธ์ หรือแพลตฟอร์มการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กัลยาณี ทศพรทรงชัย และสมพงษ์ จิตระดับ. (2566). ผลของการใช้แนวคิดชุมชนแห่งการสืบเสาะทางปรัชญาร่วมกับวิธีสอนแบบอภิปราย เพื่อส่งเสริมความตระหนักรู้เรื่องความเป็นพลเมืองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา, 5(3), 349-364.
- จรัส สุวรรณมาลา. (2562). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ทิพย์พาพร ปัญญาแก้ว. (2555). การเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมืองในเยาวชนไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นฤมล บุญสนอง. (2561). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกพลเมืองในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 1.
- นิรมล ตูจินดา. (2557). แนวทางการพัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษาในประเทศไทย. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์, 22(2), 35-47.

- บุญญิศา เข้มแน่นงาน, ศุภพัชรพิมล สิมลี และศรีรัฐ โกวงศ์. (2567). มหาวิทยาลัยกับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลก: กรณีศึกษาโครงการเสริมสร้างศักยภาพนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์สู่สากล. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา, 6(4), 493-504.
- พระครูปลัดสรกิตติคุณ ชุมโคตร และวิทยา ทองดี. (2568). แนวทางการสอนศาสนาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองโลก: บทเรียนสำคัญของครูสังคมศึกษา. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา, 7(1), 535-546.
- เลิศพร อุดมพงษ์. (2562). พลเมืองศึกษา: รากฐานของการเมืองในระบอบประชาธิปไตย. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์, 41(3), 1-18.
- วสันต์ สารสุข. (2560). แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่นในโรงเรียนพื้นที่ชายแดนภาคใต้. ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. (2562). รายงานประจำปี 2562: ความรุนแรงและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี: ศว.ภาคใต้.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2565). รายงานสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้: ด้านการศึกษาและการพัฒนาเยาวชน. ยะลา: ศอ.บต.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งในสังคมพหุวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- _____. (2562). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2563). รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ. (2560). การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้. วารสารสันติศึกษา, 5(1), 75-92.
- อิสมาแอ หะยีอาแว. (2561). พฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ของเยาวชนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้: ปัญหาและแนวทางการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Banks, J. A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Educational Researcher*, 37(3), 129-139.
- Bryk, A. S., Gomez, L. M., Grunow, A., & LeMahieu, P. G. (2010). *Learning to improve: How America's schools can get better at getting better*. Massachusetts: Harvard Education Press.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Herder & Herder.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- OECD. (2018). *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*. Paris: OECD Publishing.
- Ribble, M. (2012). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know*. (3rd ed.). Eugene, OR: International Society for Technology in Education.
- Thomas, J. W. (2000). *A review of research on project-based learning*. San Rafael, CA: The Autodesk Foundation.

UNESCO. (2015). Global citizenship education: Topics and learning objectives. Paris: UNESCO Publishing.